

МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ

Запитання та відповіді про накопичувальні пенсії

Інформаційний матеріал Міністерства соціальної
політики України

Київ 2021

Запитання та відповіді про накопичувальні пенсії

1

Навіщо українцям пенсійні накопичення, чому взагалі потрібно щось міняти в пенсійній системі?

2

Чи є в інших країнах пенсійне накопичення, чи це «український велосипед»?

3

Як працюватиме система обов'язкового пенсійного накопичення, яку пропонують запровадити в Україні?

4

Як пенсія у 7000 гривень може бути реальністю?

5

Які гарантії, що кошти в накопичувальних фондах не вкрадуть, вони не знеціняться?

6

Що таке «професійна накопичувальна система» - для кого вона та навіщо потрібна?

1

Навіщо українцям пенсійні накопичення, чому взагалі потрібно щось міняти в пенсійній системі?

Розуміння, що Україні потрібні пенсійні накопичення з'явилося не зараз, а більше 20 років тому. Вперше у 1998 році в Указі Президента.

Відповідно до пенсійної реформи 2003 року в Україні мали запрацювати три рівні пенсійної системи. Але досі, протягом 16 років, другий рівень пенсійної системи – **обов'язкові пенсійні накопичення – не запроваджений**.

Добровільні пенсійні накопичення мають менше мільйона людей – це близько 9% від кількості застрахованих найманих працівників. Такий невеликий відсоток - наслідок систематичної неуваги держави до розвитку цієї системи попри те, що вона виконує важливу соціальну функцію. **Фактично, для більшості зараз працює лише перший, солідарний рівень пенсійної системи**.

Це ті пенсії, до яких ми звикли. За всіх працюючих сплачуються внески до Пенсійного фонду України, і одразу за рахунок цих коштів виплачуються пенсії нинішнім пенсіонерам. Тут працює принцип солідарності поколінь – ми, працюючі зараз, дякуємо нашим батькам, дідусям та погоджуємось їх забезпечувати у старості за рахунок частини своїх доходів.

Але лише солідарні пенсії вже **ніколи не зможуть забезпечити гідне життя**, і ось чому:

- **Демографія.** Зараз за рахунок внесків до Пенсійного фонду України на користь менше ніж 13 мільйонів осіб сплачуються пенсії 11,2 мільйонам пенсіонерів. Солідарна пенсійна система може нормально працювати, якщо внески сплачують принаймні вдвічі більше людей, ніж отримують пенсії. Далі буде складніше. Народжуваність падає, тривалість життя збільшується. Тому з часом кількість працюючих по відношенню до кількості пенсіонерів буде зменшуватись. За розрахунками фахівців Інституту демографії ім. Птухи у 2050 році буде 9,7 мільйонів осіб, за яких сплачуються внески до Пенсійного фонду України, та 11,7 мільйонів пенсіонерів.
- **Недостатність джерел фінансування.** Несистемне зниження ставки ЄСВ у 2016 році майже вдвічі не призвело до детінізації ринку праці, але призвело до скорочення фінансових можливостей солідарної пенсійної системи. Планувалось частину цього зниження направити на внески до накопичувальної пенсійної системи, але її не запровадили. Таким чином, знизивши навантаження на бізнес, держава отримала недофінансовану солідарну пенсійну систему і не запропонувала людям пенсійні накопичення як компенсатор.
- **Низькі пенсії у більшості.** Через наведені вище причини сьогодні пенсії низькі: майже 60% пенсіонерів отримують пенсію нижче 3 000 гривень. Коефіцієнт заміщення заробітку пенсіями складає менше 29%. Саме стільки середня пенсія становить по відношенню до середньої зарплати. Фактично, це означає, що людина, яка виходить на пенсію, починає отримувати втричі менше доходів, і повинна відповідно зменшити свої витрати.

Згідно конвенції Міжнародної організації праці, яку ратифікувала Україна, пенсія має становити не менше 40% від зарплати. Раніше цей показник складав 54%. Тобто доходи людини на пенсії скорочувались вдвічі. Що в цілому відповідає міжнародним нормам. За прогнозами через демографічні зміни рівень заміщення заробітку пенсіями з солідарного рівня буде падати і надалі, до 18%-20%. Чи це означає, що розмір пенсій в гривнях знижуватиметься, як це подається в деяких ЗМІ? Зовсім ні. Розміри пенсій не зменшуватимуться. Але це означає, що зарплати зростатимуть швидше за пенсії, і при виході на пенсію з солідарної системи людина зможе отримати лише приблизно одну п'яту від того, що заробляла, поки працювала.

- **Потреба у дофінансуванні з державного бюджету.** При цьому, фінансування навіть тих невеликих пенсій, які люди отримують зараз, стає все більш обтяжливим для державного бюджету. Коштів, отриманих за рахунок сплати єдиного соціального внеску, на виплату пенсій не вистачає. У 2020 році з державного бюджету на фінансування спеціальних пенсійних програм (військовим, суддям, прокурорам) та дефіциту Пенсійного фонду України було спрямовано 197,7 мільярдів гривень (сам дефіцит ПФУ склав 13,2 мільярдів гривень). А загалом, за рахунок єдиного соціального внеску та коштів з державного бюджету Пенсійний фонд України профінансував 479,3 мільярдів гривень видатків. Це дуже багато. Так, наприклад, всі видатки державного бюджету (1 270 мільярдів гривень) більше видатків Пенсійного фонду лише в два з половиною рази.

ЧОМУ ЛИШЕ СОЛІДАРНІ ПЕНСІЇ ВЖЕ НІКОЛИ НЕ ЗМОЖУТЬ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ГІДНЕ ЖИТТЯ?

Менше 13 млн. осіб сплачують внески до Пенсійного фонду України для забезпечення 11,1 млн. пенсіонерів

ДЕМОГРАФІЯ

- **Солідарна пенсійна система** може нормально працювати, якщо **внески сплачують принаймні вдвічі більше людей**, ніж отримують пенсії
- Далі буде складніше. Народжуваність падає, тривалість життя збільшується. Тому з часом кількість працюючих по відношенню до кількості пенсіонерів буде зменшуватись
- За розрахунками фахівців Інституту демографії ім. Птухи **у 2050 році** буде 9,7 мільйонів осіб, за яких сплачуються внески до Пенсійного фонду України, та 11,7 мільйонів пенсіонерів

НЕДОСТАТНІСТЬ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ

- Несистемне зниження ставки ЄСВ у 2016 році майже вдвічі не призвело до детінізації ринку праці, але призвело до **скорочення фінансових можливостей солідарної пенсійної системи**
Планувалось частину цього зниження направити на внески до накопичувальної пенсійної системи, але її не запровадили
- **Знизивши навантаження на бізнес, держава отримала недофінансовану солідарну пенсійну систему** і не запропонувала людям пенсійні накопичення як компенсатор

ЧОМУ ЛИШЕ СОЛІДАРНІ ПЕНСІЇ ВЖЕ НІКОЛИ НЕ ЗМОЖУТЬ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ГІДНЕ ЖИТТЯ?

Майже 60% пенсіонерів отримують виплати нижче 3 000 грн.

НИЗЬКІ ПЕНСІЇ В БІЛЬШОСТІ

- Коефіцієнт заміщення заробітку пенсіями складає **менше 29%**
- **Саме стільки середня пенсія становить по відношенню до середньої зарплати.**
Це означає, що людина, яка виходить на пенсію, починає отримувати втричі менше доходів, і повинна відповідно зменшити свої витрати. Згідно з конвенцією Міжнародної організації праці, яку ратифікувала Україна, пенсія має становити не менше 40% від зарплати.
- **Раніше цей показник складав 54%**
Тобто доходи людини на пенсії скорочувались вдвічі. Що в цілому відповідає міжнародним нормам
- За прогнозами через демографічні зміни **рівень заміщення заробітку пенсіями з солідарного рівня буде падати до 18%-20%**

Чи це означає, що розмір пенсій в гривнях знижуватиметься, як це подається в деяких ЗМІ?

Ні, розміри пенсій не зменшуватимуться. Але це означає, що зарплати зростатимуть швидше за пенсії, і при виході на пенсію з солідарної системи людина зможе отримати лише приблизно одну п'яту від того, що заробляла, поки працювала.

Для наочності наводимо ілюстрації на базі даних дослідження Інституту Вашингтону, проведеного за підтримки фонду Білла та Мелінди Гейтсів

Звичайно, як і будь-які довгострокові припущення, це лише версія, одна з вірогідностей майбутнього. Але головні тенденції всіх демографічних прогнозів співпадають.

Ми взяли 2020 та 2050 роки. 2050 – це коли на пенсію вийдуть ті, кому зараз 30. Блакитним відмічені люди старше 60 років, яких потрібно забезпечити пенсіями. Зеленим – люди, які можуть працювати та сплачувати внески.

Подивіться на другий малюнок та уявіть, скільки мають зі своїх заробітків віддати працюючі, щоб пенсіонери з цих коштів отримали гідні пенсії? При цьому, картинка ще оптимістична, адже не всі люди працездатного віку працюють, а з працюючих не всі або не в повному обсязі сплачують внески.

Детинізація зайнятості та зростання кількості робочих місць – абсолютно необхідні, але самі по собі не вирішать питання. Через демографію для забезпечення гідних доходів в поважному віці лише солідарних пенсій недостатньо.

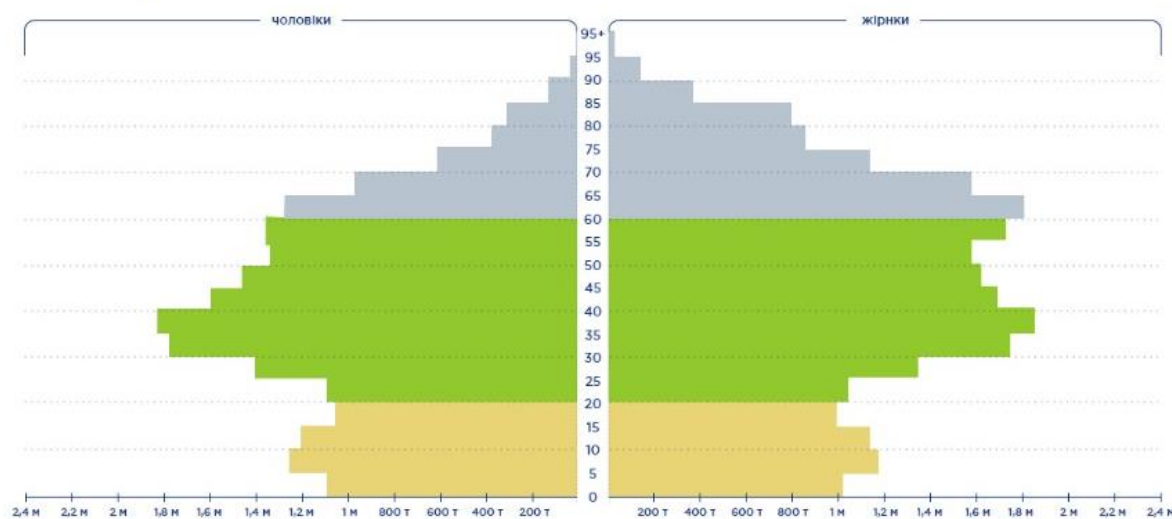
Разом з економічним зростанням та детинізацією потрібні пенсійні накопичення, які будуть приватною власністю людини, формуватимуться протягом трудового періоду нею самою та її роботодавцями, і з яких людина потім додатково до солідарної отримуватиме другу, накопичувальну пенсію.

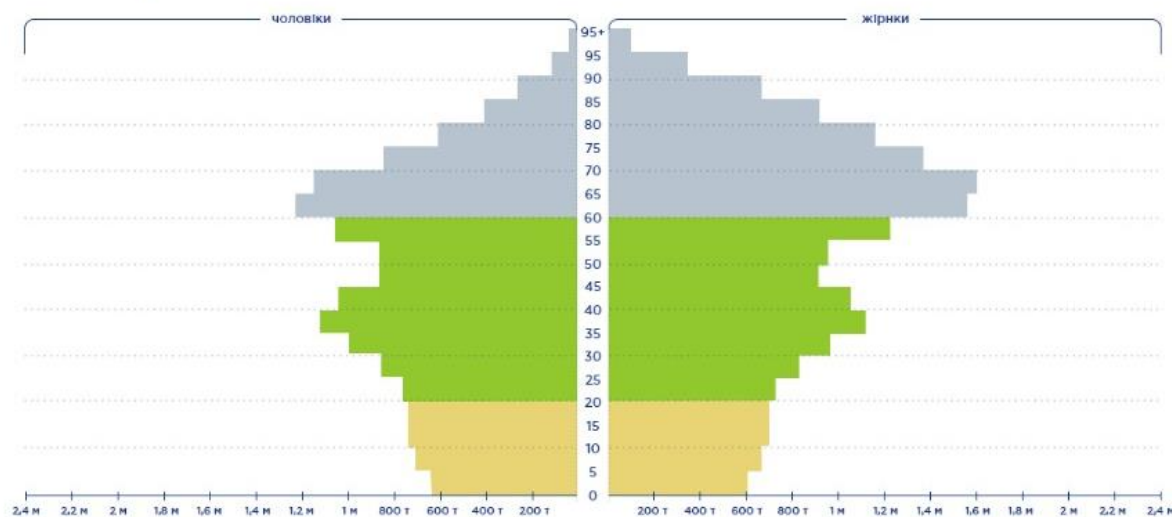
Отже, звичну нам солідарну пенсію ніхто не збирається відмінити. Її необхідно доповнити накопичувальною.

ВІКОВА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2020 рік

2050 рік

За матеріалами дослідження Інституту Вашингтону, проведеного за підтримки фонду Білла та Мелінди Гейтсів

2

Чи є в інших країнах пенсійне накопичення, чи це «український велосипед»?

З демографічними змінами, через які неможливо забезпечити гідне життя лише за рахунок солідарної пенсії, зіткнулись всі розвинуті країни світу. Тривалість життя зростає, народжуваність падає, пенсіонерів по відношенню до працюючих людей стає більше, і тому за рахунок внесків працюючих вже ніколи не буде можливості дати гіді пенсії пенсіонерам.

Тож більшість країн запровадили системи пенсійного накопичення. Вони всі дуже різні за побудовою, враховують місцеві особливості розвитку економіки та навіть менталітету. Але всі мають на меті одне – зменшити залежність пенсій від можливостей державного бюджету того чи іншого року та волі політиків, зробити пенсійні накопичення власністю людини, за рахунок якої вона зможе забезпечити собі краще майбутнє, ніж за рахунок перерозподілу податків через бюджет країни.

Пенсійні накопичення інвестуються в економіку, що сприяє економічному зростанню та збільшенню кількості робочих місць. Це розширює фінансові можливості солідарної пенсійної системи. **Таким чином, наявність пенсійних накопичень допомагає економіці та солідарній пенсійній системі.**

В останньому звіті Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) досліджуються 77 країн, в яких є накопичувальні пенсійні системи. У восьми з них активи накопичувальних фондів перевищують за розмірами річний ВВП. В середньому за країнами ОЕСР активи накопичувальних пенсійних фондів складають близько 70% від ВВП.

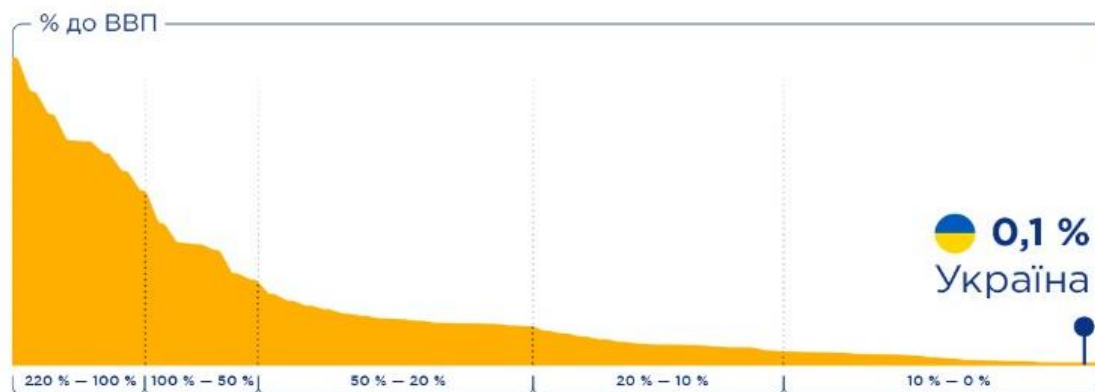
Протягом останнього десятиріччя лише в двох з досліджуваних країн знизились активи накопичувальних пенсійних систем, у всіх решті – зросли. **Україна ділить останнє місце з Пакистаном.** Пенсійні накопичення у нас складають близько однієї десятої відсотка ВВП. Тому що ми 16 років дискутуємо про запровадження обов'язкових пенсійних накопичень замість того, щоб зробити це.

Нижче – дані за звіту ОЕСР скільки «назбирали» пенсійних накопичень в країнах у відношенні до ВВП цих країн:

ПЕНСІЙНІ НАКОПИЧЕННЯ В КРАЇНАХ СВІТУ (відсоткове відношення до ВВП)

за матеріалами звіту Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) по 77 країнам (дані за 2019 рік)

220 % - 100 %

Данія (219,7%), Нідерланди (194,4%), Ісландія (178,2%), Канада (159,5%), Швейцарія (158,7%), Сполучені Штати Америки (150,3%), Австралія (137,5%), Великобританія (123,2%)

100 % - 50 %

Швеція (99,9%), Намібія (86,0%), Сінгапур (85,1%), Чилі (80,8%), Ізраїль (63,9%), Фінляндія (59,5%)

50 % - 20 %

Мальта (49,1%), Гонконг (44,4%), Сальвадор (40,8%), Ірландія (38,2%), Бельгія (35,2%), Ямайка (33,5%), Коста-Ріка (31,6%), Нова Зеландія (31,1%), Хорватія (30,0%), Японія (28,6%), Уругвай (28,4%), Корея (28,2%), Косово (27,8%), Колумбія (26,7%), Бразилія (26,2%), Перу (22,6%), Португалія (20,7%)

20 % - 10 %

Естонія (18,5%), Мексика (18,5%), Латвія (16,7%), Казахстан (16,5%), Малаві (15,0%), Болгарія (13,6%), Домініканська Республіка (13,1%), Іспанія (13,0%), Кенія (12,9%), Словацька Республіка (12,6%), Суринам (12,6%), Мальдіви (11,6%), Північна Македонія (11,2%), Норвегія (10,9%), Італія (10,9%), Франція (10,6%)

10 % - 0 %

Чеська Республіка (8,8%), Литва (8,3%), Гайана (8,3%), Польща (8,0%), Німеччина (7,5%), Словенія (7,3%), Таїланд (7,3%), Нігерія (7,0%), Румунія (6,3%), Австрія (6,1%), Росія (5,6%), Угорщина (5,4%), Гана (5,0%), Вірменія (3,8%), Туреччина (2,9%), Люксембург (2,8%), Замбія (2,8%), Індія (1,9%), Китай (1,9%), Індонезія (1,8%), Єгипет (1,5%), Грузія (1,2%), Ангола (0,8%), Панама (0,8%), Сербія (0,8%), Греція (0,8%), Малайзія (0,2%), Албанія (0,2%), **Україна (0,1%),** Пакистан (0,1%)

Детальніше звіт та дані можна подивитись за посиланням (англійською):
<https://www.oecd.org/pensions/private-pensions/pensionmarketsinfocus.htm>

Ми вивчили досвід інших країн та знаємо, як там працюють такі системи.

Кого залучають до системи. В деяких країнах система пенсійних накопичень розповсюджуються лише на працівників державного сектору економіки, в інших – на всіх найманих працівників, в окремих – навіть на безробітних та дітей. А, наприклад, Нігерія та Кенія запустили спеціальні програми охоплення пенсійними накопиченнями людей, які зайняті у неформальному секторі.

Більшість країн намагається розширити коло людей, які є учасниками пенсійного накопичення. Якщо добровільні пенсійні накопичення є у невеликої частки людей, запроваджують обов'язкові накопичення або накопичення за принципом автозапису (коли людину записують «за замовчуванням», але вона може відмовитись, подавши заяву).

Хто платить внески. Внески в частині країн сплачує лише працівник на власний рахунок (Чілі, Казахстан, Румунія, Гана, Хорватія), в частині країн – тільки роботодавець на рахунок працівника (Австралія, Норвегія, Словаччина), в частині – і працівник, і роботодавець (Естонія, Ісландія, Швейцарія). Ряд країн сплачують додаткові внески від держави. Наприклад, одноразовий «вітальний» внесок при підключенні до системи або внесок, який держава перераховує за умови сплати самим працівником певної суми (Мексика, Нова Зеландія, Туреччина, Вірменія, Грузія).

Розмір внесків. Розміри внесків суттєво відрізняються і залежать від того, які ще соціальні внески сплачуються в країні. На пенсійне накопичення сплачують від 2% до 18% заробітної плати, а ще розмір внеску може змінюватись в залежності від віку людини (старші платять більше), в залежності від рівня доходу, роду занять.

В країнах з невеликими обов'язковими внесками розуміють, що вони самі по собі не забезпечують гідну пенсію, але підвищують фінансову грамотність, обізнаність людей у цьому питанні, демонструють, як система працює. Люди звикають думати про майбутнє, користуватись інструментами пенсійного накопичення та зрештою самі додатково починають накопичувати на старість. Добровільні пенсійні накопичення держави популяризують великою роз'яснювальною роботою та заохочують податковими пільгами.

Важливо знати, що в тих країнах, де відмовились від солідарного рівня взагалі або суттєво його скоротили проблеми з пенсійним забезпеченням залишились. Найстійкіші пенсійні системи - багаторівневі, де один рівень доповнює інший та зменшує ризики для людини.

Тому нам потрібно зрештою запровадити обов'язкові пенсійні накопичення таким чином, щоб це стимулювало розвиток добровільних пенсійних накопичень та зрештою перейти до збалансованої трирівневої пенсійної системи і удосконалювати її вже на практиці, а не в теорії.

3

Як працюватиме система обов'язкового пенсійного накопичення, яку пропонують запровадити в Україні?

Власність людини

Головне, що пропонується змінити, - це право власності. Зараз працюючі люди «скидаються» грошима, а держава їх виплачує у вигляді пенсії пенсіонерам. Сплачуючи соціальні внески, працюючі люди набувають страховий стаж, який впливає на розмір їх майбутньої пенсії, але у свою власність нічого не отримують. Тому їхня майбутня пенсія насправді залежатиме від того, скільки внесків сплачуватимуть в майбутньому інші люди, від того, скільки буде таких людей.

Законодавці пропонують, щоб частина внесків одразу надходила у власність людини, на її особистий рахунок в накопичувальному фонді. Людина буде власником своїх пенсійних накопичень, сама обиратиме, в якому фонді накопичувати, може змінити фонд у будь-який час, якщо щось не подобається, залишити пенсійні накопичення у спадок, скористатись ними в критичних випадках, наприклад, для лікування.

Внески без навантаження

При запровадженні накопичувальної системи не буде додаткового фінансового навантаження на людей та бізнес. Натомість, держава перенаправлятиме частину сплачених податків та зборів на особистий рахунок людини в тому фонді, який визначить сам працівник.

Так, з податків, сплачених людиною, пропонується спрямовувати на накопичення частку в розмірі 1-2% від зарплати. Додатково внески в розмірі 1-2% від зарплати перенаправлятимуться людині з сум єдиного соціального внеску, які за неї сплатив роботодавець.

В подальшому внески необхідно збільшувати, щоб разом солідарна та накопичувальна пенсії забезпечували гідний рівень життя.

Економіці – інвестиції, людині - доходи

Пенсійні накопичення не «лежатимуть на рахунку». Вони одразу вкладатимуться в економіку країни, лише в ті інструменти, які визначені законодавством як найнадійніші (державні цінні папери, в тому числі, цільові на реалізацію довгострокових проектів, муніципальні цінні папери, акції та облігації підприємств, депозити в надійних банках, банківські метали, нерухомість, земля, тощо).

Таким чином пенсійні накопичення будуть внутрішніми інвестиціями, які допомагатимуть економіці зростати, а кожен учасник системи пенсійних накопичень – інвестором своєї країни, який отримує від своїх інвестицій дохід.

Всі зароблені інвестиційні прибутки накопичувальні пенсійні фонди розподіляють між майбутніми пенсіонерами, а напрямки та розмір витрат, які можна здійснювати за рахунок пенсійних активів, жорстко обмежені законодавством, щоб пенсійні накопичення не «проїдались» через витрати.

Під час інвестування закон зобов'язує розкласти пенсійні накопичення «по різних кошиках» - це головний спосіб, яким в світі забезпечують збереження коштів протягом довгого часу. Активи, у які інвестуються пенсійні накопичення, можуть бути і гривневими, і валютними, щоб захистити пенсійні накопичення від курсових коливань.

Досвід роботи накопичувальних пенсійних фондів в Україні показує, що фонди, де є і валютні, і гривневі активи, і взагалі широка диверсифікація інвестицій забезпечили для своїх учасників дохідність вище інфляції навіть в кризові 2014-2015 роки.

Накопичувальні пенсійні фонди щоденно звітують про те, куди інвестовані кошти людей, скільки коштують ці активи, проходять щорічний незалежний аудит. Людина може щодня перевіряти стан свого рахунку та перевести свої накопичення до іншого фонду, якщо щось не сподобається, без жодних штрафних санкцій.

Зробіть свій вибір самі

Людині потрібно буде обрати собі фонд для накопичень. Для цього державний регулятор (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) відбере найнадійніші накопичувальні пенсійні фонди та оприлюднить їх перелік.

Для людей, які на початку роботи системи не визначаться з вибором, Уряд створить фонд «за замовчуванням», який працюватиме за однаковими правилами з усіма іншими, таким чином, щоб це не була монопольна політизована структура, щоб не керувалася у ручному режимі. З нього людина так само зможе перевести свої накопичення у будь-який момент до іншого фонду, коли визначиться з вибором.

В деяких країнах в такі «фонди за замовчуванням» потрапляли накопичення 95% людей через низьку фінансову грамотність та активність. Але ми віримо, що у нас такого не буде, адже українці – активна нація, а право вибору – одна з найвагоміших цінностей нашого суспільства, і ми неодноразово доводили, що вміємо робити вибір та захищати його.

В питанні власних пенсійних накопичень також дуже важливо бути свідомим, розуміти, що пенсійні накопичення – ваші кошти і лише ви вирішуєте, в якому фонді їх накопичувати. Цей вибір має бути вільним. Ніхто: ні роботодавець, ні держава, ні будь-яка установа не мають нав'язувати вам цей вибір. Право обирати та змінювати фонд за власним бажанням - це той спосіб, яким ви самі можете захистити свої пенсійні накопичення.

Пенсійні виплати

Накопичувальна пенсія виплачуватиметься додатково до солідарної та не зменшуватиме її розмір. За власним бажанням почати отримувати накопичувальну пенсію можна пізніше, ніж солідарну. Виплати з накопичувальної системи можуть бути довічними, одноразовими та на визначений строк.

Для того, щоб отримувати довічну виплату, людина обере собі компанію за страхування життя з переліку найнадійніших, які визначить Національний банк України.

Якщо коштів накопичиться багато – більше, ніж потрібно для довічної пенсії в розмірі прожиткового мінімуму, то решту коштів людина може за власним вибором або отримати одноразово, або у вигляді додаткової виплати на визначений строк (не менше 10 років), або також спрямувати до страхової компанії, щоб довічна виплата була більшою за прожитковий мінімум.

Якщо коштів накопичиться мало – недостатньо для довічної пенсії в розмірі прожиткового мінімуму, то їх можна буде забрати одноразово або докласти необхідну суму для довічної пенсії. Як саме вчинити – це також вирішуватиме сама людина.

В окремих ситуаціях пенсійні накопичення можна буде використати до виходу на пенсію, в будь-якому віці. Зокрема, на лікування у випадку критичного стану здоров'я, в тому числі і на лікування членів сім'ї, у випадку набуття інвалідності 1 або 2 групи. Також людина зможе забрати свої пенсійні накопичення при виїзді на постійне місце проживання до іншої країни.

ЯК ПРАЦЮВАТИМЕ СИСТЕМА ОБОВ'ЯЗКОВОГО ПЕНСІЙНОГО НАКОПИЧЕННЯ

ВЛАСНІСТЬ ЛЮДИНИ

- Законодавці пропонують, щоб частина внесків одразу надходила у власність людини, на її особистий рахунок в накопичувальному фонді

ВНЕСКИ БЕЗ НАВАНТАЖЕННЯ

- З податків, сплачених людиною, пропонується спрямовувати на накопичення частку в розмірі 1-2% від зарплати. Додатково внески у розмірі 1-2% від зарплати перенаправлятимуться людині з сум єдиного соціального внеску, які за неї сплатив роботодавець

ЕКОНОМІЦІ – ІНВЕСТИЦІЇ, ЛЮДИНИ – ДОХОДИ

- Пенсійні накопичення одразу вкладатимуться в економіку країни, лише в ті інструменти, які визначені законодавством як найнадійніші
- Всі зароблені інвестиційні прибутки накопичувальні пенсійні фонди розподіляють між майбутніми пенсіонерами

ЗРОБІТЬ СВІЙ ВИБІР САМІ

- Людині потрібно буде обрати собі фонд для накопичень

Ніхто: ні роботодавець, ні держава, ні будь-яка установа не мають нав'язувати вам цей вибір
Право обирати та змінювати фонд за власним бажанням – це той спосіб, яким ви самі зможете захистити свої пенсійні накопичення

ПЕНСІЙНІ ВИПЛАТИ

- Накопичувальна пенсія виплачуватиметься додатково до солідарної та не зменшуватиме її розмір.
За власним бажанням почати отримувати накопичувальну пенсію можна пізніше, ніж солідарну

Виплати з накопичувальної системи можуть бути довічними, одноразовими та на визначений строк

Чому зрештою виграють всі

Після того, як повноцінно запрацює система загальнообов'язкового пенсійного накопичення:

- **Люди отримають другу, додаткову до солідарної пенсію**, що підвищить рівень їх життя в поважному віці.
- **Економіка отримає внутрішні довгострокові інвестиції** для розвитку та створення нових робочих місць.
- **Людина буде більше зацікавлена у «білій» зарплаті**, адже саме від її розміру залежатиме, скільки коштів щомісяця з'являтиметься на пенсійному рахунку. Отже, перевагу у конкуренції за кваліфікованих працівників матимуть добросовісні роботодавці, додатково відбуватиметься детінізація зайнятості та зарплат, що, в свою чергу, стане додатковим джерелом надходжень коштів до солідарної пенсійної системи,
- **Люди навчаться накопичувати на пенсію, підвищать фінансову грамотність**, будуть збільшувати добровільні накопичення, підвищуючи свій рівень добробуту та обсяг внутрішніх інвестицій в економіці.

Єдині правила для обов'язкових та добровільних пенсійних накопичень, для всіх накопичувальних фондів, конкуренція між ними, відсутність монополій, прозорість та доступність інформації дозволять за рахунок запуску обов'язкових пенсійних накопичень зміцнити всю пенсійну систему країни, всі три рівні, і надати економіці додаткові ресурси для розвитку, що зрештою багатимірно підвищить добробут людей.

4

Як пенсія у 7000 гривень може бути реальністю?

Близько 7000 гривень – це приклад того, яку пенсію може отримувати людина з повним страховим стажем з двох джерел: солідарної та накопичувальної систем.

Він показує, як саме це працює, за яких умов можна забезпечити пенсію з двох джерел на рівні не нижче 40% від заробітної плати, що відповідатиме стандартам, які Україна зобов'язалась виконувати згідно конвенції МОП.

Навіть при невеликих внесках 4% від заробітної плати, які пропонуються для запуску обов'язкових пенсійних накопичень, та дохідності +0,25% на місяць вище інфляції (приблизно 3% вище інфляції на рік) це можливо. Можна розрахувати і інші приклади, задавати різні розміри внесків та різні відсотки дохідності, щоб подивитись, як будуть змінюватись результати, але принцип залишиться той самий.

Для прикладу всі розрахунки зроблені в сьогоднішніх цінах, щоб не сперечатись про прогнози інфляції, і побудовано модель для людини, яка:

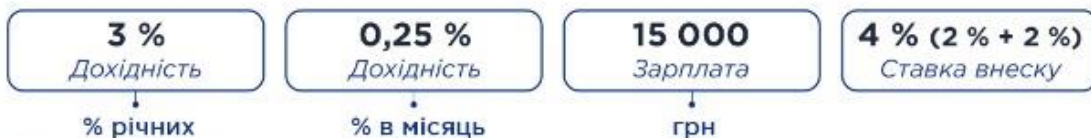
- отримує заробітну плату 15 000 гривень на місяць
- працює та накопичує з 25 до 60 років (має 35 років стажу)
- на власний пенсійний накопичувальний рахунок щомісяця протягом періоду роботи отримує 2% від зарплати з сум сплаченого нею ПДФО та додатково 2% від зарплати з сум ЄСВ, який за неї сплатив роботодавець (разом 4% - 600 гривень),
- після завершення періоду роботи отримує накопичувальну пенсію протягом 15 років,
- весь час накопичення кошти людини працюють з дохідністю 0,25% вище інфляції на місяць (приблизно 3% вище інфляції на рік),
- отримує пенсію з солідарного рівня на рівні середньої на сьогодні – 3 624 гривні (станом на 01.03.2021).

В цьому прикладі середня пенсія з накопичувальної системи за 15 років у людини складе 3 117 гривень. Разом з солідарною пенсією людина отримуватиме 6 741 гривню, що становитиме 45% від її зарплати.

Інші сценарії, як змінюватиметься розмір накопичувальної пенсії в залежності від стажу людини та тривалості виплат можна подивитись на наступній сторінці.

РОЗРАХУНОК ВАРІАНТІВ ПЕНСІЙНИХ НАКОПИЧЕНЬ

* Реальна дохідність. Вище інфляції

Період накопичення			Сума щомісячного внеску, грн	Накопичена сума, грн	Виплати 10 років		Виплати 15 років		Виплати 20 років	
з	до	років			Перша	Середня	Перша	Середня	Перша	Середня
20	60	40	600	555 636	4 630	5 392	3 087	3 893	2 315	3 167
25	60	35	600	444 938	3 708	4 318	2 472	3 117	1 854	2 536
30	60	30	600	349 642	2 914	3 393	1 942	2 449	1 457	1 993
35	60	25	600	267 605	2 230	2 597	1 487	1 875	1 115	1 525
40	60	20	600	196 981	1 642	1 912	1 094	1 380	821	1 123
45	60	15	600	136 184	1 135	1 322	757	954	567	776
50	60	10	600	83 845	699	814	466	587	349	478

5

Які гарантії, що кошти в накопичувальних фондах не вкрадуть, вони не знеціняться? Якщо кошти захищені, то як же пенсійні фонди банку «Аркада» або навіть НБУ?

В будь-яких країнах є шахраї, в будь-яких способах накопичення на майбутнє є ризики. Але в накопичувальних системах інших країн, які працюють декілька десятиліть, дійсно вибудували шляхом спроб та помилок цілу низку запобіжників, які вбудовуються законодавством у самі механізми роботи накопичувальних пенсійних фондів. І тоді, якщо держава контролює їх дотримання, система працює надійно.

Які важливі висновки з міжнародного досвіду варто врахувати:

1. Гарантування рівня виплат, доходності пенсійних накопичень, створення відповідних фондів або резервів гарантування характерні для пенсійних систем із визначеними виплатами (DB системи). **За такі гарантії в кінцевому результаті платить людина, що знижує доходність її пенсійних накопичень.** При системних кризах з урахуванням того, що активи пенсійних накопичень становлять в середньому близько 70% ВВП країн, ресурсів фондів гарантування все одно не вистачить на виконання всіх пенсійних зобов'язань. Не в останню чергу саме через більшу невизначеність та вразливість через ризики в світі зменшується обсяг пенсійних систем з визначеними виплатами та збільшується – з визначеними внесками.
2. В системах з визначеними внесками (DC системи, яка визначена в Україні) найчастіше використовують інші механізми захисту:
 - Багаторівнева система контролю: інституційно спроможний та професійний державний нагляд, саморегулівні організації професійних учасників ринку, розподіл функції з обслуговування пенсійних накопичень між декількома спеціалізованими ліцензованими фінансовими установами та обов'язок взаємного контролю операцій між ними, вимога надати можливості та інструменти контролю за своїми пенсійними накопиченнями самій людині.
 - Вимоги до щоденної роботи надавачів послуг, персоналу, ключових функцій, ліцензування, вимоги до роботи в найкращих інтересах клієнта.
 - Вимоги до звітності, зовнішнього аудиту та особливі вимоги до інформаційної прозорості діяльності.
 - Обмеження доступу до коштів людей фінансовими установами, які ними управляють, обмеження рівня витрат за рахунок пенсійних активів.
 - Обмеження на ризикове інвестування пенсійних активів (наприклад, заборона давати позики за їх рахунок), вимоги до управління ліквідністю, та обов'язкова багатомірна диверсифікація пенсійних активів (за видами інструментів, емітентами, географією, галузями, валютами та іншими параметрами).
 - Особлива контрольована процедура ліквідації установ накопичувального пенсійного забезпечення замість банкрутства, за якої в першу чергу виконуються зобов'язання перед людьми, їхні накопичення передаються до інших установ у вигляді грошей або активів.

Тобто, у системах з визначеними внесками в світі захист пенсійних накопичень переважно відбувається за рахунок побудови операційної щоденної роботи системи та професійного нагляду за дотриманням правил такої роботи.

Що в Україні?

Оскільки Україна однією з останніх запроваджувала пенсійні накопичення, це дало можливість врахувати в національному законодавстві напрацьований іншими країнами досвід.

В чинному законодавстві про накопичувальне пенсійне забезпечення більше 40 механізмів, які забезпечують захист пенсійних накопичень людей за зазначеними вище принципами.

Наприклад, це такі механізми:

- Накопичувальні пенсійні фонди щоденно звітують регулятору та щоденно оприлюднюють показники своєї діяльності.
- Людина може щоденно контролювати зміну своїх накопичень і в будь-який момент перевестись в інший фонд без штрафів, якщо їй будь-що не подобається.
- Є цілий ряд законодавчих ліцензійних вимог до персоналу, капіталу, технічного та програмного забезпечення, внутрішніх процедур, фінансового моніторингу операцій та організації роботи тих, хто надає послуги на цьому ринку, такі вимоги посилюються.
- Фонди звітують за міжнародними стандартами фінансової звітності та обов'язково проходять щорічний аудит лише з тими аудиторами, які мають дозвіл проводити аудит фінансових установ. Результати аудиту оприлюднюються.
- Накопичувальний пенсійний фонд не може бути ліквідований за законодавством про банкрутство. Якщо засновники мають бажання припинити діяльність фонду, то вони за пів року до цього затверджують у державного регулятора план ліквідації фонду, яким передбачається переведення всіх накопичень людей до інших накопичувальних фондів за вибором людини. В Україні протягом 16 років без втрати жодної копійки пенсійних накопичень громадян таким чином ліквідувались близько 50 фондів.
- Накопичувальний пенсійний фонд – це фактично не одна установа, а чотири: сам фонд, адміністратор, компанія з управління активами та банк-зберігач. Вони зобов'язані законодавством контролювати один одного в процесі роботи з пенсійними накопиченнями в щоденному режимі – куди направляються кошти, як оцінюється вартість активів, тощо. Кожну операцію з пенсійними накопиченнями контролюють щонайменше два суб'єкти, а частіше три, та несуть за це відповідальність. Тому тут ризики шахрайства значно нижчі, ніж в установах, де немає такої системи взаємоконтролю.
- Напрямки, куди саме можна вкладати кошти, на яких майданчиках можна такі активи купувати, а на яких - не можна, вимоги щодо оцінки таких інструментів визначені законом. Також закон встановлює вимоги щодо диверсифікації активів – розкладання «по різних корзинах»: не більше 5% активів в зобов'язання одного підприємства, не більше 10% у нерухомість, тощо.

Тому фонди не можуть вкладати пенсійні накопичення людей в аби що, а також не можуть всі накопичення вкласти в один банк або в одне підприємство і втратити, якщо воно збанкрутує.

- Законом обмежений граничний рівень витрат, які покриваються за рахунок пенсійних активів, щоб пенсійні накопичення не «проїдались» через витрати.

Як ще підвищити надійність?

В Україні протягом тривалого часу не було інституційно спроможного регулятора, який би мав матеріально-технічні ресурси та кваліфіковані кадри для регулювання саме сфери пенсійних накопичень. Тому, не дивлячись на потужне законодавство, окремі недобросовісні гравці його не дотримувались, не виконували правила протягом тривалого часу і регулятор жодним чином це не відслідковував та не реагував.

Більше того, для окремих суб'єктів були зроблені виключення із законодавства, **тобто певні фонди мали право не дотримуватись всіх вищезазначених вимог. Саме з накопиченнями людей у таких фондах виникали проблеми**: це фонд НБУ за часів Януковича та фонди банку Аркада.

Тому перше, що нам потрібно - сильний та професійний регулятор. Якщо хоча б одного з цих двох компонентів не буде – це ризики. Для того, щоб система працювала надійно, держава має забезпечити контроль над тим, щоб всі передбачені законодавством механізми захисту працювали на практиці.

В цьому напрямку є законодавчі ініціативи щодо посилення інституційної спроможності НКЦПФР та рішучі дії нового складу НКЦПФР щодо посилення контролю на ринку навіть в рамках поточних повноважень.

Друге завдання – це потреба у розширенні кола надійних інвестиційних інструментів, через які пенсійні накопичення дійсно будуть спрямовані в економіку, в зростання ВВП, створення нових робочих місць, з урахуванням ключових економічних реформ та пріоритетних напрямків розвитку економіки. При цьому, зростання обсягу внутрішніх довгострокових інвестиційних ресурсів, якими є пенсійні накопичення, стимулюватиме пропозицію таких інструментів. Тому це взаємозалежний поступовий процес.

В цьому напрямку дуже важливим кроком є меморандум, підписаний нещодавно Урядом з міжнародними партнерами щодо розвитку інфраструктури фондового ринку.

Третє завдання - підвищити захист пенсійних активів, які інвестовані в підприємства та банки, від неповернення під час процедур ліквідації підприємств або банків, визнання їх неплатоспроможними. Зокрема, під час таких процедур повернення пенсійних активів має відбуватись одразу після сплати податків державі та зарплати працівникам, в третій черзі задоволення вимог кредиторів, як соціально важливі кошти. Це суттєво покращило б захист пенсійних накопичень.

Також має безумовно забезпечуватись виконання рішень судів щодо повернення пенсійних активів, за цим має бути особливий контроль, можливо, окрема бюджетна програма за зразком бюджетної програми виконання судових рішень щодо пенсійних справ у солідарній системі. Адже зараз з цим є проблеми, зокрема, з ФГВФО.

В цьому напрямку важлива спільна робота Мінюсту з фінансовими регуляторами.

6

Що таке «професійна накопичувальна система» - для кого вона та навіщо потрібна?

Як відбувається зараз і чому це не працює

Право вийти на пенсію достроково, за 5 - 10 років до звичайного пенсійного віку, для людей, які певний час пропрацювали у шкідливих та важких умовах, передбачено було радянським законодавством у 1956 році, оскільки від такої роботи люди втрачали здоров'я, швидше втрачали працездатність. Держава була єдиним роботодавцем, вона отримувала вигоду від роботи людей у важких умовах, тому саме вона фінансувала дострокові пенсії для таких людей.

Після 1990-х років, коли відбулась приватизація багатьох підприємств, держава перестала бути єдиним роботодавцем для працівників виробництв зі шкідливими та важкими умовами праці. Тому з 2004 року законодавство передбачило, що дострокові пенсії для таких людей фінансують роботодавці наступним чином:

- спочатку Пенсійний фонд виплачує людині дострокову пенсію (з отриманого єдиного соціального внеску, тобто з коштів, які призначені на виплату звичайних пенсій всім пенсіонерам, а не на виплату пільгових пенсій)
- а потім підприємство, на якому колись ця людина працювала у важких або шкідливих умовах, відшкодовує ці суми Пенсійному фонду.

Це означає, що всі нинішні пенсіонери фактично кредитують бізнес, який використовував працю людей у важких та шкідливих умовах, а бізнес потім повертає борги пенсіонерам.

Але сьогодні цей механізм не працює, вимагає додаткового фінансування з державного бюджету України (за рахунок інших платників податків), і надалі ситуація буде погіршуватись.

Так відбувається тому, що більшість підприємств, які мають відшкодовувати Пенсійному фонду виплачені дострокові пенсії, цього не роблять:

- З понад 10000 підприємств, які мають відшкодовувати дострокові пенсії, понад 8000 мають заборгованість з відшкодування. З них понад 2500 є економічно неактивними – перебувають в стані банкрутства або не мають активів для погашення заборгованості.
- Зараз заборгованість підприємств з відшкодування дострокових пенсій вже становить більше 15,3 млрд. гривень.
- Протягом останніх 10 років такий борг зріс більше, ніж в 5 разів (з 2,6 мільярдів до 15,3 мільярдів), і кожного року зростатиме приблизно на 1,5 мільярди гривень, при цьому вже тричі відбувалось списання частини цього боргу (на загальну суму близько 2 мільярдів).

Проблеми для бізнесу

В більшості випадків так відбувається не тому, що підприємства ухиляються від виконання своїх зобов'язань перед колишніми працівниками, а тому, що деякі підприємства вже ліквідувались, а для інших розміри відшкодування таких пенсій стали завеликими. Наприклад, раніше підприємство випускало багато продукції, на ньому працювало декілька тисяч людей. Але з часом обсяги виробництва скоротились, кількість працюючих теж. І зараз виходить, що підприємство з декількома сотнями працюючих має виплачувати дострокові пенсії декільком тисячам пенсіонерів.

Такий спосіб фінансування дострокових пенсій при зменшенні обсягів виробництва становить загрозу для бізнесу, не дозволяє підприємствам нарощувати обсяги виробництва, підвищувати заробітну плату, бути конкурентоздатними, а іноді призводить до ліквідації підприємства через борги.

Проблеми для людей

Ситуація зрозуміла, але люди не повинні ставати її заручниками.

Між тим, все частіше людина не може підтвердити своє право на дострокову пенсію за роботу в шкідливих та важких умовах. Часто людина не може зібрати необхідні довідки, якщо підприємство, на якому вона працювала, ліквідовано або реорганізовано, якщо ліквідовано той вид виробництва, де вона працювала. Навіть і без жодної ліквідації складнощі виникають, адже не на всіх підприємствах зберігаються документи, які підтверджують роботу у шкідливих або важких умовах, непоодинокі випадки, коли підприємства не проводять атестацію робочих місць, що позбавляє працівника права на пільгове пенсійне забезпечення тощо. Ми регулярно отримуємо звернення громадян з цього приводу.

Існуючий механізм фінансування дострокових пенсій не стимулює роботодавців до покращення умов праці на шкідливих та важких роботах. Іноді, з недобросовісними підприємцями, навіть навпаки: стимулює залишати умови такими, як є, експлуатувати людей, не вкладати кошти в модернізацію робочих місць, а сплату дострокової пенсії працівникам в подальшому перекласти на державний бюджет.

У майбутньому є ризики, що умови призначення дострокових пенсій для працівників шкідливих та важких виробництв переглядатимуться, або такі люди на загальнодержавному рівні будуть отримувати пенсії на загальних умовах у зв'язку з нарощуванням боргів підприємств щодо відшкодування дострокових пенсій і відсутністю коштів на їх виплату.

Якщо людина пропрацювала у шкідливих та важких умовах менше визначеного законодавством терміну, то жодної компенсації вона за існуючого механізму не отримує. Навіть якщо працювала у важких умовах близько десяти років, а до потрібного терміну не вистачило, скажімо, кількох місяців.

Що робити

Для виправлення ситуації Уряд ухвалив та подав на розгляд до Верховної Ради України законопроект, у якому запропонував зберегти право людей, які працювали у важких та шкідливих умовах, вийти на пенсію достроково, і поступово змінити непрацюючий механізм фінансування таких дострокових пенсій на накопичувальний. Зокрема:

- Роботодавці не будуть відшкодовувати дострокові пенсії, сплачені людям, які працювали у них в минулому, а натомість будуть сплачувати фактично таку ж суму у вигляді підвищеного єдиного соціального внеску за людей, які працюють у шкідливих та важких умовах зараз.
- При цьому, за людей, старших за 35 років, роботодавці сплачуватимуть додатковий відсоток ЄСВ до пенсійного фонду, а людям, молодшим за 35 років, перераховуватимуть на індивідуальні пенсійні рахунки у тому пенсійному фонді, який людина обере собі сама. Обирати можна буде з тих накопичувальних пенсійних фондів, які авторизує Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку для роботи в цій системі.
- Таким чином, для людей, старших за 35 років, нічого не зміниться взагалі. Їм дострокові пенсії так само виплачуватиме Пенсійний фонд. Але це більше не буде відбуватись за рахунок інших пенсіонерів, пенсіонери не кредитуватимуть бізнес, Пенсійний фонд не чекатиме, коли надійде відшкодування і чи надійде, а гарантовано матиме ресурс за рахунок підвищеного єдиного соціального внеску, який сплатять роботодавці.
- Люди, молодші за 35 років, протягом роботи в шкідливих та важких умовах кожного місяця отримуватимуть від роботодавця кошти на власні пенсійні рахунки. Потім з накопичених коштів люди отримають дострокову пенсію. В окремих випадках людина зможе забрати кошти одноразово, не залежно від віку: у випадку критичного захворювання чи стану здоров'я, набуття інвалідності 1 або 2 групи. Навіть, якщо людина пропрацює у шкідливих умовах один-два роки, вона отримає за це кошти, які при виході на пенсію зможе забрати одноразово.
- Якщо людина, молодша за 35 років, має більше третини стажу, необхідного для призначення дострокової пенсії за роботу у важких та шкідливих умовах, вона самостійно обере, куди перераховуватиме внески за неї роботодавець – до накопичувальної чи до солідарної системи, і, відповідно, звідки вона отримає дострокову пенсію – з Пенсійного фонду України чи з власного накопичувального пенсійного рахунку у накопичувальному фонді.
- Підприємства, які мають заборгованість з відшкодування дострокових пенсій, зможуть розстрочити її сплату на строк до 60 місяців.

Що і кому це дасть

1. **Справедлива компенсація людям** за роботу в шкідливих умовах, без жодних додаткових вимог. Пенсійні накопичення будуть власністю працівника, на які він матиме право, навіть не набувши стажу, необхідного для отримання пенсії на пільгових умовах. В такому випадку він зможе скористатись ними після виходу на пенсію на загальних умовах.

Таким чином, людина отримує справедливу компенсацію за роботу на шкідливих та важких виробництвах, навіть протягом нетривалого часу, і в жодному випадку не буде позбавлена прав на накопичення, в тому числі і при ліквідації підприємства-роботодавця, відсутності у нього документів, які підтверджують, що людина працювала в шкідливих умовах тощо.

- 2. Інвестиції для економіки.** Пенсійні накопичення людей у професійній пенсійній системі будуть внутрішнім інвестиційним ресурсом, який можна спрямувати на розвиток економіки. За попередніми розрахунками, за перші три роки такий ресурс може скласти понад 6 млрд гривень.
- 3. Покращення умов праці.** Запропоновані заміни стимулюватимуть роботодавців модернізувати виробництва та покращувати умови праці, адже це зменшить їх витрати на фінансування пільгових пенсій.
- 4. Звільнення державного бюджету від фінансування зобов'язань роботодавців щодо пільгових пенсій.** Сьогодні за рахунок державного бюджету покриваються недоотримані суми від підприємств по відшкодуванню витрат, пов'язаних з виплатою і доставкою пільгових пенсій. За умов зміни механізму відбудеться поступове звільнення державного бюджету від цих видатків до 2046 року.
- 5. Не відбудеться збільшення навантаження на роботодавців,** оскільки ті кошти, які вони зараз відшкодовують ПФУ за пенсії, призначені на пільгових умовах, в подальшому сплачуватимуть через підвищену ставку ЄСВ за працюючих. Відбувається заміна механізму, а не збільшення навантаження. Звичайно, для тих роботодавців, які різними способами ухилялись від відшкодування ПФУ сплачених пенсій, навантаження зросте.

Довідково

**Зміни стосуються пенсійного забезпечення людей, які зайняті на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці, за Списками №1 та №2, і за результатами атестації робочих місць, на інших роботах, що дають право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах відповідно до закону (трактористи, доярки, свинарки, зайняті у с.-г. виробництві, робітники текстильних виробництв, водії міського пасажирського транспорту тощо).*

Актуарні розрахунки. Науково-дослідним інститутом праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики та НАН України було проведено актуарну оцінку фінансування пенсій, призначених на пільгових умовах, за трьома сценаріями:

сценарій 1 – без заміни механізму відшкодування (чинне законодавство);

сценарій 2 – заміна механізму відшкодування на сплату підвищеної ставки ЄСВ за працівників до 35 років (проект закону);

сценарій 3 – поступова заміна механізму відшкодування на сплату підвищеної ставки ЄСВ за працівників, які вперше розпочинають трудову діяльність в особливих умовах праці.

Проводилась оцінка обсягу необхідного фінансування у цінах 2020 року з держбюджету та від роботодавців на період 2021 – 2055 рр. та порівняльний аналіз витрат підприємств.

Відповідно до актуарної оцінки, сценарій 2 є найоптимальнішим.

Для держави – до 2046 відбудеться повне звільнення державного бюджету від видатків на фінансування пенсій, призначених на пільгових умовах (за умов, визначених чинним законодавством, такі витрати практично зростатимуть). На перехідному етапі (2020 – 2045 роки) витрати державного бюджету становитимуть у піковий період 1 – 1,5 млрд грн на рік.

Для нотаток

МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ